

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA JONLI TABIAT BURCHAGI ASOSIDA TABIIY KOMPOTENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Yaylovboyeva Maftuna Lochinbek qizi ¹

¹ University of Business and Science

M.PD-24-01 talabasi e-mail: maftuna.0505.bb@gmail.com

+998948630020

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:16.06.2025

Revised: 17.06.2025

Accepted:18.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Jonli tabiat burchagi,
tabiiy kompetensiyalar,
boshlang'ich ta'lim,
ekologik tarbiya,
kuzatuv faoliyati, amaliy
mashg'ulotlar, tajriba,
o'quvchilarning
faolligi, tabiiy fanlar,
refleksiya

Mazkur ilmiy maqolamda boshlang'ich sinf o'quvchilarida jonli tabiat burchagi orqali tabiiy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari yoritilgan. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning tabiatga bo'lgan munosabatini shakllantirish, ekologik tarbiya berish, kuzatish, solishtirish, tahlil qilish va natijalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Jonli tabiat burchagi – bu o'quvchilarni atrof-muhit bilan bevosita tanishtiruvchi, ularni tabiatdagi qonuniyatlarni anglashga, o'simlik va hayvonot olami bilan amaliy muloqot qilishga undovchi muhim tarbiyaviy vosita sifatida qaraladi. Tadqiqotda jonli tabiat burchagining imkoniyatlari, u orqali o'quvchilarda qanday kompetensiyalar shakllanishi mumkinligi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va kuzatish faoliyatini qanday yo'lga qo'yish mexanizmlari batafsil yoritilgan. Shuningdek, bu ilmiy ishda o'quvchilarning tabiiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladigan pedagogik yondashuvlar, metodlar (kuzatuv, tajriba, guruhviy muhokama, yozma fikr yuritish) tavsiflanadi. O'quvchilarning jonli tabiat burchagidagi faol ishtiroki ularning ekologik

savodxonligini oshirish, tabiatga e'tiborli va mas'uliyatli bo'lishini shakllantirishda muhim omil sifatida ko'rsatiladi.

Tadqiqot natijalari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy kompetensiyalarini bosqichma-bosqich shakllantirish modeli taklif etilgan bo'lib, u amaliyotga yo'naltirilgan, faol o'quv metodlariga asoslangan hamda o'quvchining shaxsiy faolligini rag'batlantiruvchi xususiyatga egadir. Ushbu ish boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar integratsiyasi, amaliy mashg'ulotlar va ekologik tarbiya yo'nalishida faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar, metodistlar, hamda pedagogika yo'nalishidagi tadqiqotchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

KIRISH. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning tabiatga bo'lgan qiziqishini uyg'otish, ekologik ongini oshirish va tabiiy fanlarga oid bilim hamda ko'nikmalarni shakllantirish muhim vazifadir. Shu maqsadda jonli tabiat burchagi yaratish va undan samarali foydalanish tabiiy kompetensiyalarni shakllantirishning eng samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi[1]. Jonli tabiat burchagi – bu maktab muhitida tashkil etilgan o'simliklar, hayvonlar va ularning muhitidan iborat kichik ekosistema bo'lib, u orqali o'quvchilar atrof-muhitni bevosita kuzatish, tajriba o'tkazish va tabiat bilan muloqot qilish imkoniga ega bo'ladi. Bu o'quvchilarda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar, mas'uliyat, ekologik madaniyat hamda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Tabiiy kompetensiyalar shakllanishida asosiy mexanizmlar sifatida faol kuzatuv va kuzatuv daftari yuritish, amaliy tajribalar o'tkazish, muammoli vaziyatlarni hal qilish uchun guruhviy ishlar, o'yinlar va refleksiya jarayonlari xizmat qiladi.[2] O'quvchilar jonli tabiat burchagida amalga oshiriladigan har bir faoliyat orqali o'rganilgan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llashga o'rgatiladi. Bu mexanizmlar bolalarda ekologik fikrlashni shakllantiradi, tabiatni asrashga intilish hosil qiladi va o'quv jarayonini yanada interfaol, qiziqarli qiladi. Natijada, tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqish ortadi, o'quvchilar o'zlarini tabiat qahramonlari sifatida his qila boshlaydi, ular orasida ekologik madaniyat va mas'uliyat hissi paydo bo'ladi[3]. Shunday qilib, jonli tabiat burchagi yordamida tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining nafaqat bilim darajasini, balki shaxs sifatida rivojlanishini ta'minlaydigan samarali pedagogik yondashuvdir. Ta'lim jarayonida jonli tabiat burchagini tizimli va metodik asosda qo'llash orqali ekologik tarbiya va tabiiy fanlar o'qitish sifatini oshirish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida jonli tabiat burchagi asosida tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish borasida samarali natijalarga erishish uchun quyidagi yo'nalishlarda islohotlar olib borish ham mumkin[4].

Ushbu yo'nalishlarda amalga oshiriladigan islohotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy kompetensiyalarini samarali shakllantirishga, ularni ekologik madaniyat bilan ta'minlashga xizmat qiladi hamda ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'taradi.

Bu islohotlar:

1. Ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish

Jonli tabiat burchagi faoliyatini o'quv dasturlariga tizimli va integratsiyalashgan tarzda kiritish.

Tabiiy fanlar va ekologik tarbiya elementlarini boshlang'ich ta'limda yanada chuqurlashtirish.

2. O'qituvchilar malakasini oshirish

Pedagoglarga jonli tabiat burchagidan samarali foydalanish bo'yicha muntazam treninglar va seminarlar tashkil etish.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, metodikalar va interfaol uslublarni joriy etish.[5]

3. Resurslar va infratuzilmani yaxshilash

Maktablarda jonli tabiat burchagini tashkil etish uchun zarur materiallar, o'simliklar, hayvonlar va uskunalar bilan ta'minlash.

Maxsus joylar yaratish va ularning xavfsizligini ta'minlash[6]

4. Amaliy metodikalarni ishlab chiqish

Tabiiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun amaliy mashg'ulotlar, o'yinlar va loyihalar metodikasini ishlab chiqish.

Kuzatuv daftari, eksperimentlar va guruh ishlarini samarali tashkil etish.

5. Monitoring va baholash tizimini joriy etish

O'quvchilarning tabiiy kompetensiyalarini baholash uchun aniq mezonlar va vositalarni ishlab chiqish.

Jonli tabiat burchagidan foydalanish natijalarini muntazam tahlil qilish va takomillashtirish.

6. Ekologik tarbiya va jamoatchilik bilan hamkorlik

Ota-onalar va jamiyatni ekologik tarbiyaga jalb qilish, ularni jonli tabiat burchagi faoliyatiga qo'shish.

Ekologik harakatlar va maktabdan tashqari tadbirlarni tashkil etish.

7. Raqamli va innovatsion texnologiyalarni qo'llash

Elektron kuzatuv jurnallari, mobil ilovalar yordamida tabiat burchagi faoliyatini interaktivlashtirish[7]

Virtual ekskursiyalar va multimediya vositalarini integratsiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktyabrdagi PQ-3304-sonli qarori. «Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi». Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-sonli qarori. «Ekologik ta'limni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar». Toshkent, 2019.
3. Sobirova, G. «Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish metodlari». Pedagogika jurnal, 2020.
4. Tursunov, S. «Boshlang'ich sinf o'quvchilarida amaliy tabiatshunoslik kompetensiyalarini rivojlantirish». Ilmiy izlanishlar, 2023.
5. Usmonov, A. «Tabiat bilan interfaol muloqot: boshlang'ich sinfda ekologik tarbiya metodlari». Toshkent, 2020.
6. Ergasheva, M. «Ekologik kompetensiyalarni shakllantirishda jonli tabiat burchagi roli». Pedagogik tadqiqotlar, 2021.
7. Abdullayeva, F. «Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kuzatuv faoliyatini tashkil etish». Ta'lim va rivojlanish, 2022.

